

«ЧЕРВОНИЙ ГУБЕРНАТОР ПРИДНІПРОВ'Я» І.А.ГАВРИЛОВ

У статті висвітлюються віхи життя та діяльності І.А.Гаврилова, відомого радянського діяча на Катеринославщині – Дніпропетровщині, голови Катеринославського губвиконкому, Запорізького, Дніпропетровського та Маріупольського окрвиконкомів, Дніпропетровського облвиконкому в 20-30-х роках ХХ століття.

Ключові слова: губвиконком, міськрада, облвиконком, нарком, «право-троцькістська організація».

В статті зображаються вехи життя та діяльності І.А.Гаврилова, відомого радянського діяча на Катеринославщині – Дніпропетровщині, голови Катеринославського губисполкома, Запорізького, Дніпропетровського та Маріупольського окрисполкомів, Дніпропетровського облисполкома в 20-30-е годы ХХ століття.

Ключевые слова: губисполком, горсовет, облисполком, нарком, «прово-троцкистская организация».

This article covers activities and life of I.A. Gavrillov, a famous Soviet public figure in Katerinoslav-Dnepropetrovsk area, Chairman of the Katerinoslav Regional Executive Committee, Zaporozhian, Dnepropetrovsk and Mariupol district Executive Committees, Dnepropetrovsk Regional Executive Committee during 1920-1930ies.

Keywords: Regional Executive Committee, City rada (Council), the right Trotsky's blok.

Останніми роками створена численна література про державних діячів та органи місцевого самоврядування XVIII – XIX століть в нашому краї. Однак майже не дослідженими залишаються персональні аспекти історії місцевого самоврядування в краї радянської доби, періоду їх становлення 1920-1930-х років.

Метою даної праці є розкриття діяльності відомого керівника місцевого самоврядування Івана Андрійовича Гаврилова та його внесок у розвиток регіону. Історіографія цієї теми обмежена стислими біографічними відомостями, що були надруковані в місцевій пресі – газетах «Звезда», «Зоря» 1920-1930-х рр. Для реконструкції біографії І.А. Гаврилова використані документальні джерела, знайдені в фондах Державного архіву Дніпропетровської області. Це постанови Катеринославського губвиконкому, окрвиконкому та Дніпропетровського обкому КП(б)У.

Іван Андрійович Гаврилов народився у 1885 р. у Калузькій губернії в родині робітника-будівельника. В шістьнадцять років отримав домашню освіту, пішов по стопах батька, працював малярем – бетонярем. Завдяки цій професії опинився на Північному Кавказі в місцях запасів мінеральних вод – П'ятигорську, Кисловодську, Єсентуках, де у 1903 р. брав участь у страйку будівельників. Як один з активних учасників, був заарештований і ув'язнений, а

потім адміністративно висланий. Однак, через три роки він знову бере участь у бунті, але тепер вже селян с. Сурсько-Литовського на Катеринославщині. Після придушення повстання був заарештований і висланий “охранкою” до Брянська.

У 1908 р. І.А. Гаврилов повернувся на Катеринославщину і мешкав у м. Олександрівську (з березня 1921 р. - Запоріжжя), звідки у 1915 р. був мобілізований до лав царської армії. Лютнева революція застала його в м. Житомирі. Як більшовик (член РСДРП з 1908 р.), він входив до складу більшовицької фракції гарнізонної ради, а незабаром став заступником голови комітету 75-ї бригади.

Після жовтневого перевороту 1917 р. він був один із організаторів загонів Червоної Гвардії на Олександрівському заводі авіаційних моторів Катеринославської губернії. У 1918 р., коли до міста Олександрівська увійшли австро-угорські війська, олександрівський комітет РСДРП призначив Гаврилова головою створеного підпільного комітету. Під час боїв з військами Добровольчої армії Денікіна він обіймав посаду комісара постачання Кримської армії, яка 27 липня 1919 р. була перейменована у 58 стрілецьку дивізію. У січні 1921 р. Гаврилов – голова повітового ревкому і військової наради у Гуляй - Полі Олександрівської губернії (з 23 березня 1921 р. перейменована в Запорізьку).

Після закінчення бойових дій по ліквідації загонів Революційно-повстанської армії України (махновців), він як заступник голови запорізького губвиконкому, з головою поринає в організаційну роботу по подоланню труднощів економічної кризи в народному господарстві губернії. Адміністративно-територіальна реформа, яка почалася на Україні на початку 20-х років змінила межі губерній. За Постановою ВУЦВК, у листопаді 1922 р. була скасована Запорізька губернія, а її повіти приєднані до Катеринославської губернії, на території якої (Постанова ВУЦВК від 7 березня 1923 р.) було створено 7 округів та 87 районів. І.А.Гаврилов залишився головою Запорізького окрвиконкому.

Вже у квітні 1924 р. І.А.Гаврилов знаходився на посаді голови Катеринославського губвиконкому. Про це свідчить інформація, надрукована у місцевій газеті “Звезда” від 5 квітня 1924 р.: “3 апреля на очередном пленуме губисполкома, в должности председателя ГИК'а был утверждён т.Гаврилов”.

Новопризначений голова оселився в будинку колишнього купця М.М. Мирошниченка по вул. К.Лібкнехта, 6, де мешкала еліта місцевого радянського керівництва. У цьому будинку з грудня 1920 р. по травень 1921 р. проживали командарм Першої кінної С.М.Будьоний та член Р.В.Р. Е.Є. Ворошилов. З 1925 р. Гаврилов одночасно займав посаду і голови міськради. Про це повідомляла газета “Звезда” від 25 січня: «Состоялось организационное заседание вновь избранного горсовета. Председателем горсовета избран т. Гаврилов, а заместителем председателя беспартийный рабочий завода им.Г.И.Петровского т. Козырев”.

Головним завданням “червоного губернатора” була відбудова зруйнованого вщент двома війнами народного господарства величезної

Катеринославщини, яка на 1925 р. мала територію 5726845 десятин з населенням 2988597 осіб і складалась з семи округів та 87 районів, де нараховувалось 976 сільських рад та 5742 населених пунктів [12, с. 144].

Опікував Іван Андрійович також і життєвим рівнем трудящих. Значну увагу він приділяв будівництву робітничого селища ім. Фрунзе для робітників металургійних заводів ім. Г.І. Петровського та ім. В.І. Леніна, що почалось у 1925 р.

5 серпня 1926 р. І.А. Гаврилов виступив на мітингу, присвяченому 20-річчю Катеринославського союзу металістів і поклав перший камінь та пляшку з грамотою (в якій вказувалася дата та умови закладки) до фундаменту знаменитого Палацу культури металургів ім. Ілліча у Катеринославі. У цьому ж році він очолив комісію по будівництву ще одного величезного будинку в місті – Палацу Праці. Перебуваючи на таких вагомих посадах, Іван Андрійович знаходив час керувати і Катеринославськими громадськими організаціями: «Друзі дитинства», товариство допомоги авіації, повітроплаванию та хімзахисту (Аерохім).

Подальше удосконалення адміністративно-територіального устрою, змінило Катеринославську губернію. Замість губернії (згідно постанови ВУЦВК від 3 червня 1925 р.) залишились тільки округа та райони. Змінився і статус-кво І.А. Гаврилова. Він залишився на посаді голови, але лише Катеринославського округу, що складався з чотирнадцяти районів з населенням 682445 осіб та площею 9169,0 кв.км [13,70].

Визначною подією для Катеринославського округу у 1926 р. було перейменування округового центра – міста Катеринослава на місто Дніпропетровське – на честь Всеукраїнського старости (голови ВУЦВК з 1919 р.) Петровського Григорія Івановича. Відповідне рішення було прийняте на 3-ому окружному з'їзді робітничих, селянських та червоноармійських депутатів Катеринославщини, який проходив 3 – 8 травня 1926 р. На форумі з промовою виступив голова округу І.А. Гаврилов, який повідомив: “В Советские и партийные органы, а также в редакции газет поступают сотни заявлений с требованием переименования Екатеринослава. В заявлениях указывается на необходимость связать новое название нашего города и округа с именем Григория Ивановича Петровского, выдвинутого нашими рабочими на ответственную работу. В ряде организаций вопрос о переименовании города уже был обсужден и все сошлись на названии “Днепропетровский”[7, 7 травня].

А в липні цього ж року відбулася ще одна знаменна подія для Дніпропетровського округу. До його території, згідно постанови ВУЦВК, була приєднана територія Павлоградського округу.

Цей регіональний “аншлюс” відбувався внаслідок обґрунтованих доказів Івана Андрійовича, який у своїй доповідній записці на адресу ВУЦВК і СНК так пояснював “поглинання” сусіда: “Существующее ныне несоответствие в обоих смежных округах между промышленностью и сельским хозяйством будет в значительной мере сглажено. Тяготение к Екатеринославскому как в экономическом, так и культурном отношении районы Павлоградского округа не будут искусственно изолированы от своего фактического центра

перегородкой. Слияние округов даст возможность поставить в реальной плоскости столь серьёзный вопрос, как усиление и укрепление на местах советского аппарата, путем укрупнения районов, за счет упразднения маломощных и дефицитных, что в свою очередь усилит экономию средств по содержанию аппарата с целью переброски их на село... Исходя из всего вышеизложенного, Екатеринославский окрисполком настоящим ходатайствует о расширении территории Екатеринославского округа за счет присоединения к нему Павлоградского округа” [14]. Але вже через рік (серпень 1927 р.) його призначають головою Маріупольського окрвиконкому. Приводом для перевodu на нову посаду стала постанова бюро Дніпропетровського окркому КП(б)У від 19 травня 1927 р.: «Учитывая сложившие в организации настроения, довести до сведения Политбюро ЦК КП(б)У мнение бюро О.К. о целесообразности отзыва т. Гаврилова”[3, с. 5].

Останнім документом, який був підписаний І.А. Гавриловим на посаді голови, це «О квартирной плате и мерах к регулированию жилищной площадью по г. Днепропетровскому и Амур-Н.Днепровску». Згідно з цією постановою норма корисної площі встановлювалася в 2 кв. сажени на душу населення з оплатою по 1 крб. 60 к. за 1 кв. сажень [8, 22 травня].

Справжньою причиною, яка приховувалась під фразою “о целесообразности отзыва”, було неспрацьованість голови окрвиконкому з деякими членами окружного комітету КП(б)У. Це стало зрозуміло зі слів члена бюро Охотіна: “Гаврилов – рабочий, сумел показать, что он умеет работать хорошо, гораздо лучше, чем люди с высшим образованием, охватывая всю работу, и, тесно связывая её с работой партийных организаций, и теперь, поскольку начинают появляться такие скверные разговоры, оставаться ему здесь нельзя. Нечего порочить доброе имя заслуженного товарища. Гаврилов отсюда уйдет и тем самым лишит повода “разговаривать” тех, кто любит болтать” [2, с. 70].

З наведеного уривку виступу Охотіна стає також зрозуміло, що голова окрвиконкому не мав вищої освіти. Це підкреслено і в тексті характеристики, складеної у грудні 1934 р. для обласної комісії з чистки дніпропетровської обласної партійної організації: «...т. Гаврилов Иван Андрійович ні в яких школах не вчився. І той велетенський політичний, культурний багаж, що в нього зараз є, він здобув шляхом самоосвіти. На всякій роботі завжди знаходив час і для роботи над собою” [10, 12 грудня]. Починаючи з 1928 р., І.А. Гаврилов, згідно з послужним списком, працював на керівних посадах в Укрколгоспцентрі, в будпромисловості. У 1932 р. він був призначений народним комісаром комунального господарства України. Однак доля знову повернула його до Дніпропетровщини. Згідно інформації, надрукованої в дніпропетровській газеті “Зоря” від 14 травня 1933 р. дізнаємось, що “за Постановою президії дніпропетровського обласного виконавчого комітету від 13.05. Алексеєва М.А., у зв’язку з переходом на іншу роботу, звільнити від обов’язків голови облвиконкому. Головою облвиконкому затвердити т. Гаврилова І.А.”. Вслід за цією постановою вийшла постанова Президії

ВУЦВК (15 травня 1933 р.) про звільнення І.А. Гаврилова від обов'язків народного комісара комунального господарства УСРР. Іван Андрійович очолив виконавчу владу в найтрагічніші та найважчі часи в області, де панував голод. На його долю випала тяжка справа – витягти область з жахливого становища. Про труднощі в області і заходи, вжиті до їх подолання, І.А. Гаврилов говорив на VI сесії ВУЦВК 23 грудня 1933 р. у своїй доповіді «Радянське господарство і соціально-культурне будівництво в Дніпропетровській області» [1].

У січні 1934 р. І.А. Гаврилов – делегат від Дніпропетровщини з правом ухвального голосу на ХУІІ з'їзді ВКП(б) та ХІІ з'їзді КП(б)У, на останньому він був обраний членом Ревізійної комісії [9, 17 січня].

У наступному, 1935 р., І.А. Гаврилову виповнилося п'ятдесят років. З нагоди ювілею голови облвиконкому дніпропетровська міськрада прийняла постанову про присвоєння імені Гаврилова недавно збудованій школі № 71 та перейменувала вул. Нову на вулицю ім. Гаврилова (нині – вул. В. Щербинського). 20 грудня 1935 р. за Постановою ЦВК СРСР І.А. Гаврилов та перший секретар дніпропетровського обкому КП(б)У М.М. Хатаєвич були нагороджені орденами Леніна: «За выдающиеся успехи в области сельского хозяйства и промышленности и за перевыполнение государственных планов по сельскому хозяйству» [11, 21 грудня]. В інтерв'ю кореспонденту газети “Зоря” від 31 грудня Іван Андрійович зазначив: “С момента извещения о награждении я много передумал, вспомнил прошлое, и когда я представил, к чему мы пришли, чего добились, невольно от радости захватило дух».

Починаючи з 1935 р., Дніпропетровщина відзначилася великими досягненнями. Були введені до дії гіганти радянської індустрії – Нікопольський південнотрубний, Новомосковський жерстекатальний, Баглійський коксохімічний заводи. Стали до ладу перший у країні колесопрокатний та новотрубний цехи на Дніпропетровському трубопрокатному заводі ім. К.Лібкнехта, які за своєю потужністю дорівнювали цілим заводам. 6 липня 1926 р. у парку ім. Хатаєвича (нині Глоби) в Дніпропетровську відбулося урочисте відкриття двокілометрової малої Сталінської дитячої залізниці, предмету радості дітвори Дніпропетровщини. А далі – черговий відклик “в розпорядження Ц.К. КП(б)У (серпень 1936 р.) [4, с. 25], арешт та розстріл у 1937 р. за належність до так званої “право-троцькістської організації”. А колишні друзі та товариші по партії, якомога швидше намагалися відхреститися від опального голови. Так, у виступі на ІХ пленумі Дніпропетровського обкому КП(б)У 1 вересня 1936 р. перший секретар обкому М.М. Хатаєвич оголосив: “...щодо т. Гаврилова, то з його боку мали місце благодушність і притуплення більшовицької пильності щодо окремих колишніх троцькістів і за це притуплення пильності йому оголошено догану і він відкликаний в розпорядження ЦК ВКП(б)” [5, с. 2]. Вже у 1956 р., коли почалася масова реабілітація жертв сталінських репресій, у слідчому відділі УКДБ по Дніпропетровській області було проведено допит мешканця с. Ілларіонове Синельниківського району Дніпропетровської області, заарештованого у 1937 р. у справі М.М. Хатаєвича, Ю.Г. Третьяка, який розповів: “Я сидел в

камере смертників вместе с Матвеевым – вторым секретарем днепропетровского обкома, Скрыпником – командиром 30-й стрелковой дивизии, Филипповым – зав. сельхозотделом обкома, Гавриловим – председателем Днепропетровского обкома. Все они говорили, что они не виноваты и их осудили безвинно. Все жаловались, что их сильно били...» [6].

На превеликий жаль, особисте життя нашого героя залишилось за межами можливостей автора виявити будь-які, хоча б мізерні, відомості про його родину.

Бібліографічні посилання:

1. Гаврилов І.А. Радянське господарство і соціально-культурне будівництво в Дніпропетровській області / І.А. Гаврилов // Доповідь на VI сесію ВУЦВК 23 грудня 1933 року. – Дніпропетровськ, 1934.
2. Державний архів Дніпропетровської області (далі: ДАДО). – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 583.
3. ДАДО. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 301.
4. ДАДО. – Ф. 19. – Оп. 2. – Спр. 11.
5. ДАДО. – Ф. 19. – Оп. 2. – Спр. 17.
6. ДІМ. – АФС-258.
7. Звезда. – Катеринослав, 1926.
8. Звезда. – Катеринослав, 1927.
9. Зоря. – Дніпропетровськ, 1934.
10. Зоря. – Дніпропетровськ, 1934.
11. Зоря. – Дніпропетровськ, 1935
12. Описание населенных мест Екатеринославской губернии на 1 января 1925 г. – Екатеринослав, 1925.
13. Отчет окружного исполнительного комитета окружному съезду Советов Екатеринославщины III созыва 1924/24 гг. – Екатеринослав, 1926.
14. ЦДАВО. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 125.

Надійшла до редколегії 09.03.2010 р.